

Haraji Adalbert

Csábító fasizmus

Egy kérdéssel kezdeném. Hány fasisztát ismersz? Persze ezt nehéz megválaszolni, mert elfelejtettük, hogy mi a fasizmus. Mert a fasiszta megnevezést egyfajta szitokszóként használjuk, vagy összekeverjük a nacionalizmussal. Ezért szánjunk rá néhány percet, és próbáljuk meg tisztázni, hogy mi is az a fasizmus, és miben különbözik a nacionalizmustól.

A nacionalizmus enyhébb változata az emberiség egyik legjóindulatúbb története. A nemzet milliónyi egymást nem ismerő idegen közösségből áll. Például nem ismerem azt a tizenötmillió embert, aki szintúgy a magyar nemzet része, mint én. De a nacionalizmusnak hála oda tudunk figyelni egymásra, és hatékonyan együttműködünk. Egyesek, mint például a énekes-zenész John Lennon szerint nacionalizmus nélkül a világ békés édenkert lenne. De valószínűbb az, hogy nélküle törzsi káoszban élnénk.

Ha megnézzük a világ legvirágzóbb, legbékésebb országait, például Svédországot, Svájcot, Japánt, látni fogjuk a nacionalizmus erős jelenlétét. Ezzel szemben ahol a nacionalizmus nincs olyan erősen jelen, mint például Kongóban, Szomáliában, Afganisztánban, inkább erőszakosak és szegények. Tehát mi a fasizmus és miben tér el a nacionalizmustól? A nacionalizmus szerint a nemzetem egyedülálló, és egyedi kötelezettségeim vannak iránta. Ezzel szemben a fasiz-

mus szerint a nemzetem felsőbbrendű, és mindent kizáró kötelezettségeim vannak iránta. Senkivel, semmivel nem kell törődnöm a nemzetemen kívül.

Általában többféle identitásunk van, és többféle csoporthoz vagyunk hűek. Például lehetek jó hazafi, hű az országomhoz, ugyanakkor hű a családomhoz, a szomszédaimhoz, szakmámhoz, az egész emberiséghez, az igazsághoz, a szépséghez. Az eltérő identitások és a hűség más-más formái néha konfliktusokat és bonyodalmat teremtenek. De ki mondja, hogy az élet könnyű? Az élet bonyolult, és ezt el kell fogadni. A fasizmus abból lesz, ha megpróbáljuk félretenni a bonyodalmakat, és az életet túl könnyűvé varázsolni. A fasizmus a nemzeti identitáson kívül minden más identitást tagad, és bizonygatja, hogy csakis a nemzetem iránt vannak kötelezettségeim. Ha a nemzetem azt követeli, hogy áldozzam fel a családom, akkor feláldozom a családom. Ha a nemzetem azt követeli, öljek meg milliónyi embert, akkor megölök milliónyi embert. Ha a nemzetem pedig azt követeli, áruljam el az igazságot és a szépséget, akkor el kell árulnom azokat.

Például hogyan értékeli a fasizmus a művészetet? Hogyan dönti el, hogy egy film jó-e vagy nem? Nagyon egyszerűen. Igazából egyetlen mérce van: ha a film nemzetem érdekét szolgálja, akkor jó. Ha a film nem a nemzetem érdekét szolgálja, akkor rossz. Ennyi.

Ugyanígy: hogyan dönti el a fasizmus, mit tanítsanak a gyerekeknek az iskolában? Ismételten nagyon egyszerűen. Csak egy mérce van: azt tanítjuk a gyerekeknek, ami a nemzet érdekét szolgálja. Az igazság egyáltalán nem számít (elsőkézből tudnék példát hozni: Románia történelmének tanítása).

A II. világháború és a balkáni háborúk rémségei emlékeztetnek ezen gondolkodásmód szörnyű következményeire. De a fasizmus gonoszágainak ecsetelése közben legtöbbször nem hatékonyan járunk el, hiszen egy ocsmány szörnyként írjuk le anélkül, hogy megmagyaráznánk, miért ejt annyira rabul. Olyan ez, mint a hollywoodi filmek rosszfiúinak – Sauronnak, Voldemortnak vagy Darth Vadernek – a leírása: rútak, gorombák, kegyetlenek. A gond az, hogy a való életben a gonosz nem szükségszerűen rút. Néha nagyon is szép. Ezt bizonyos társaságok, politikai tömörülések, szövetségek, vagyis hálózatok tudják nagyon jól, és ezért a gonoszt gyönyörűként ábrázolják. Ezért olyan nehéz ellenállni a kísértéseiknek, és ezért olyan nehéz ellenállni a fasizmus kísértéseinek is. A fasizmus azt érezteti az emberekkel, hogy a világ legszebb és legfontosabb valamilyéhez tartoznak. Majd ezt gondolják: „Igen, azt tanították, hogy a fasizmus rút. De ha tükörbe nézek, valami szépet látok, tehát nem lehetek fasiszta, igaz?” Ez bizony így tévedés. Ez a gond a fasizmussal, amikor a fasizmus tükörbe néznek, önmagukat sokkal szebbnek látják, mint amilyenek valójában, és természetesen a többiek kárára.

1930-ban, amikor a németek a fasizmus tükörbe néztek, Németországot a világ legszebb valamilyeként látták.

Ha a mai ukránok néznek a fasizmus tükörbe, Ukrainát a világ legszebb valamilyeként látják. Ha az izraeliek néznek a fasizmus tükörbe, Izraelt a világ legszebb valamilyeként látják, és sorolhatnám estig. Ez nem az 1930-as évekkel való újbóli szembenézést jelenti. A fasizmus és a diktatúra visszatérhet, de új változatban, olyanban, ahol nagyobb szerepet kap. A 21. század új technológiai valóságának a szerepét.

Az ókorban a föld volt a legfontosabb vagyontárgy. Ezáltal a politika a terület ellenőrzéséért vívott harcról szólt. A diktatúrákban minden föld egyetlen vezér kezében vagy pár kis király kezében összpontosult. Aztán a modernítésben a gép fontosabb lett a földnél. A politikából a gépek ellenőrzéséért vívott harc lett. A diktatúrákban ekkor túl sok gép központosult a hatalom vagy egy szűk elit kezében. Most a föld és a gép helyébe az adat mint legfontosabb vagyontárgy lép. Következésképp a politika az adatáramlás ellenőrzéséért vívott harcról fog szólni. Manapság túl sok adat központosul a kormány vagy egy szűk elit kezében. A demokrácia ma leginkább azzal a veszéllyel néz szembe, hogy az információs technológia forradalma a diktatúrákat sokkal hatékonyabbá fogja tenni, mint a demokráciákat.

A 21. században a demokrácia végzett a fasizmussal és a kommunizmussal, mert a demokrácia jobb volt adatfeldolgozásban és döntéshozatalban. 20. századi technológiával egyszerűen nem lehet egy kézben központosítani annyi adatot és hatalmat. Az nem természetes egy autoriter hatalomnak, hogy kevésbé hatékony a központosított adatfeldolgozás, mint az osztott adatfeldolgozás. A mesterséges intelli-

gencia és a gépi tanulás előretörésével lehetővé válhat hatalmas mennyiségű adatok feldolgozása, nagyon hatékonyan, egy helyen, hogy minden döntést egy helyen hozzanak meg, és így a központosított adatfeldolgozás hatékonyabb lesz, mint az osztott adatfeldolgozás. Az összes információ együvé központosításának kísérlete a titkoszolgálatokon keresztül a legnagyobb előnyükre fog válni.

A demokrácia jövőjét fenyegető másik technológiai veszély az információs technológia és a biotechnológia egyesülése, amely olyan algoritmusok létrejöttét hozhatja el, melyek jobban ismernek engem, mint én saját magamat. Ha pedig ez az algoritmus egy külső rendszer – mint például a kormány – tulajdonába kerül, nemcsak képes lesz megjósolni döntéseim, hanem képes lesz manipulálni az érzelmeim és az érzéseim. Egy autoriter kormányzás képes lehet hatni az érzéseimre és megszerettetni magát, az ellenfelét pedig meggyűlöltetni. A demokrácia nehezen fog túlélni efféle fejlődést, mert végeredményben a demokrácia nem az emberi racionalitásra épít, hanem az emberi érzelmekre. Választások, népszavazások idején nem azt kérdezik: „Mit gondol?”, hanem azt, hogy „Hogy érez?” Aztán ha valaki hatékonyan tudja manipulálni az érzelmeiket, a demokrácia egy érzelmi bábbá válik.

De mit tehetünk, hogy megelőzzük a fasizmus visszatérését és az új diktatúrák előretörését? Az első számú kérdés, hogy ki rendelkezik az adatok felett. Azok, akik a megfelelő tudás és információ birtokában vannak, talán rájöhetnek, hogy hogyan előzhető meg, hogy túl sok adat kevés kézben összpontosuljon. Biztosítani tudnák, hogy

az osztott és központosított adatfeldolgozás hatékonysága kevésbé térjen el egymástól. Ami pedig a többiekkel illeti, akik nem vagyunk a tudás és információ birtokában, a legfontosabb kérdés számunkra: miként gátoljuk meg, hogy ne manipuláljanak azok, akik az adatok felett rendelkeznek.

A demokrácia ellenségeinek van egy módszerük. Meghekkelik az érzelmeinket. Nem az e-mailjeinket vagy bankszámláinkat, hanem félelmünk, gyűlölködésünk és hiúságunk érzését hekkelik meg, majd ezen érzelmeiket használják, hogy a demokráciát belülről bomlasszák és semmisítsék meg. Igazából ezt a módszert a Szilícium-völgyben termékeldadásra fejlesztették ki. De most a demokrácia ellenségei használják pont ugyanezt, hogy félelmet, gyűlölködést, hiúságot adjanak el nekünk. Az érzelmeiket nem tudják a semmiből megteremteni. Ismerniük kell meglévő gyengeségeinket, hogy azokat ellenünk felhasználhassák.

Ezáltal mindannyiunk felelőssége, hogy megismerjük önmagunk, és elérjük, hogy esetleges hátrányaink ne válhassanak fegyverre a demokrácia ellenségeinek kezében. Saját gyengeségeink megismerése szintúgy segít a fasiszta tükör csapdájának elkerülésében. A fasizmus kihasználja hiúságunkat, szebbnek láttatja önmagunkat, mint amilyenek vagyunk valójában. Ebben rejlik vonzereje, és talán időnként ezért történhet meg, hogy a társadalmunk legalantasabb tagjait ruházzuk fel hatalommal. Például 1933-ban a német társadalomra nem lehetett azt mondani, hogy teljes egészében pszichopata lett volna. De akkor miért szavaztak Hitlerre? Hajlamunk, hogy olyan erőket és időket idézzünk meg,

amelyeket majd nem bírunk kontrollálni, nem egyéni pszichológiánkból fakad, hanem abból, hogy válságos időkben tömegesen befolyásolhatók vagyunk. Vagyis a problémánk hálózati probléma. Még specifikusabban: információs probléma. Az információ az, amely összetartja a hálózatokat. Az emberek évszázadokon át úgy építettek és tartottak fenn nagy hálózatokat, hogy fikciókat, fantáziákat és tömeges téveszméket találtak ki és terjesztettek.

Míg egyesek szeretnék megtudni az igazságot magukról és a világról, addig a nagy hálózatok fikciókra és fantáziákra támaszkodva kötik magukhoz tagjaikat és teremtenek köztük rendet. Így jutottunk el a fasiszmusig, a náciizmusig és a sztálinizmusig is. Ezek kivételesen erős hálózatok voltak, amelyeket eltévelyedett eszmék tartottak össze. George Orwell elhíresült mondásával élve: a tudatlanság erő.

Az tény, hogy a fasiszta és kommunista rezsimek kegyetlen agyszülemé-

nyeken és hazugságokon alapultak, és a történelem nem tette őket kivételessé, de sajnos nem is ítélte eleve összeomlásra őket. A fasiszmus és a kommunizmus a valaha létrehozott legerősebb hálózatok közé tartoztak. 1941 végén a tengelyhatalmak közel kerültek ahhoz, hogy megnyerjék a háborút. A győzelmet végül Sztálin szerezte meg, majd az 50-es és 60-as években neki és örököseinek szintén komoly esélyük nyílt a hidegháború megnyerésére. De a 90-es évekre a demokráciák kerekedtek felül, ám ma már ez a győzelem is átmenetinek látszik. A 21. században egy új totalitárius rezsim lehet sikeres ott, ahol Hitler és Sztálin elbukott, és létrehozhat egy mindenható hálózatot, amely képes megakadályozni, hogy a jövő nemzedékek megkíséreljék leplezni hazugságait. Ne fogadjuk el azt a feltételezést, hogy a fasiszmus téveszméje eleve kudarcra van ítélve. Ha meg akarjuk akadályozni, hogy diadalmaskodjon, csak önismerettel és józan érvekkel sikerülhet.

Imre herceg